No of Questions : 30
No of Pages : 7

नामांक

माध्यमिक परीक्षा, 2019-20
तृतीय भाषा-संस्कृतम्
मॉडल पेपर प्रथम

समय : 3.15 घण्टे **पूर्णांक : 80**

परीक्षार्थियों के लिए के लिये सामान्य निर्देश :-

1. परीक्षार्थिभिः सर्वप्रथमं स्वप्रश्नपत्रे निर्धारितस्थाने नामांकः अनिवार्यतो लेखनीयः।
2. सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः।
3. सर्वेषां प्रश्नानामुत्तराणि उत्तरपुस्तिकायामेव लेखनीयानि।
4. एकस्य प्रश्नस्य सर्वेषां खण्डानामुत्तराणि एकत्र एव लेखनीयानि।
5. सर्वेषां प्रश्नानाम् उत्तराणि संस्कृत-माध्यमेन एव लेखनीयानि।

---

1. अधोलिखितस्य गद्यांशस्य सप्रसंगं हिन्दीभाषया अनुवादं करोतु- 5

तस्मिन् काले उत्तरभारते मुगलवंशीयानां शासकानां शासनम् आसीत्। राजानः तत्सेवामेव स्वकर्त्तव्यं मन्यमानाः देशरक्षाकर्त्तव्याद् सर्वथा विमुखाः आसन्। मुगलशासकस्य साहाय्यं विधाय आत्मगौरवं मन्यन्ते स्म। शत्रुभिः सह दीर्घकालीनानां युद्धानां कारणेन मेवाड़राज्य-स्थितिः समीचीना न आसीत्। यद्यपि प्रतापस्य पिता महाराणा उदयसिंहः प्रतापी राजा आसीत्, किन्तु परिस्थितिवशात् चित्तौड़ादिस्थानानि आक्रान्तृभिरधिगृहीतानि। अतएव सिंहासनमधिरूढ़ः प्रतापः हस्तच्युतान् प्रमुखदुर्गान् प्राप्तुं चिन्तनमारेभे। प्रथमं सः स्वस्वामिभक्तसामन्तानां स्थानीयभिल्लजनानां च सभाम् आकारितवान्। तत्रैव सः प्रतिज्ञां कृतवान्- "यावत् अहं हस्तच्युतान् स्वराज्यभागान् पुनः न प्राप्स्यामि, तावत् सुवर्णपात्रेषु भोजनं न करिष्यामि, राजप्रासादे वासं न करिष्यामि, मृदुतल्पे च शयनं करिष्यामि"

अथवा

1. अधोलिखितस्य गद्यांशस्य सप्रसंगं हिन्दीभाषया अनुवादं करोतु- 5

स्वामिनो जीवनं सर्वपन्थसद्भावस्य निदर्शनमस्ति। अयं हि जाट-जातौ जातः परं सिक्खगुरोः नानकदेवस्य पुत्रेण श्रीचन्देन प्रवर्तिते उदासी-सम्प्रदाये दीक्षितः। गुरुग्रन्थस्योत्तमः पाठी अभूत्। एकादशवार्षिक-साधनया 700 पृष्ठात्मकस्य सिक्खेतिहासस्य लेखनं कारितवान्। विभाजनकालीने हिंसाचारे क्षतानां मुस्लिमबन्धूनां चिकित्सा कारिता। सिक्ख-विश्नोई-नामधारी-दशनामी-आर्यसमाजी-जैनद्याचार्याणां सम्मानने कार्यक्रमाः आयोजिताः। 'जाट-विद्यालयः, संगरिया' इत्यस्य नाम परीवर्त्य 'ग्रामोत्थान-विद्यापीठ' इत्यकरोत्।

स्वामिकेशवानन्दस्य प्रकल्पान् द्रष्टुं सरछोटूरामः, के.एम.पणिक्करः, राजर्षिपुरुषोत्तमदास-टण्डनः, भूदान-प्रणेता विनोबा भावे, पं. जवाहरलालः नेहरू, श्रीमती इन्दिरा गांधी, बाबू जगजीवनरामः, श्रीलालबहादुरः शास्त्री, राजा महेन्द्र प्रतापः, महाराजा शार्दूलसिंहः, महाराजा करणीसिंहः, मोहनलालः सुखाड़िया, बरकतुल्ला खाँ, डॉ. वासुदेवशरणः अग्रवालः, नैके चान्ये भारतीयाः वैदेशिकाश्च विद्वांसः, शिक्षाविदः, राजनीतिविदः, धर्माचार्याश्च यथावसरं संगरिया-विद्यापीठे समायाताः। शिक्षायां, महिला-कल्याणे, दलितोत्थाने च लग्नः स्वामीजी द्विवारं (सन्

www.rbse.online

1952-1964) संसदः सदस्यः (राज्यसभा) अवर्तत।

2. अधोलिखितस्य पद्यांशस्य सप्रसंगं हिन्दीभाषया अनुवादं करोतु- 5

जय जय हे भगवति सुरभारति! तव चरणौ प्रणमामः।
नाद-ब्रह्ममयि जय वागीश्वरि! शरणं ते गच्छामः।।

अथवा

2. अधोलिखितस्य पद्यांशस्य सप्रसंगं हिन्दीभाषया अनुवादं करोतु- 5

उत्तरं यत्समुद्रस्य हिमाद्रेश्चैव दक्षिणम्।
वर्षं तद्भारतं नाम भारती यत्र सन्ततिः।।

3. अधोलिखितस्य पद्यांशस्य सप्रसंगं संस्कृतव्याख्यां करोतु- 4

न भोगभवने रमणीयम्
न च सुखशयने शयनीयम्
अहर्निशं जागरणीयम्
लोकहितं मम करणीयम्।।

अथवा

3. अधोलिखितस्य पद्यांशस्य सप्रसंगं संस्कृतव्याख्यां करोतु- 4

पृथिव्यां त्रीणि रत्नानि जलमन्नं सुभाषितम्।
मूढैः पाषाण-खण्डेषु रत्नसंज्ञां विधीयते।।

4. अधोलिखितस्य नाट्यांशस्य सप्रसंगं संस्कृत-व्याख्यां करोतु- 3

बालः - जृम्भस्व सिंह! दन्तांस्ते गणयिष्ये।

प्रथमा - अविनीत, किं नोऽपत्यनिर्विशेषाणि सत्त्वानि विप्रकरोषि? हन्त, वर्धते ते संरम्भः। स्थाने खलु ऋषिजनेन सर्वदमन इति कृतनामधेयोऽसि।

द्वितीया - एषा खलु केसरिणी त्वां लङ्घयिष्यति यदि तस्याः पुत्रकं नं मुञ्चसि।

बालः - (सस्मितम्) अहो, बलीयः खलु भीतोऽस्मि! (इत्यधरं दर्शयति)।

प्रथमा - वत्स एनं बालमृगेन्द्रं मुञ्च। अपरं ते क्रीडनकं दास्यामि।

बालः - कुत्र? देह्येतत्। (इति हस्तं प्रसारयति)

अथवा

4. अधोलिखितस्य नाट्यांशस्य सप्रसंगं संस्कृत-व्याख्यां करोतु- 3

प्रतापः - (साश्चर्यम्) किम् इदं भवान् करोति? भवदीया सम्पत्तिः कथं मदीया? किम् एतेन न मे अपमानः? न अहं दत्तां सम्पत्तिं पुनराददामि।

भामाशाहः - (सविनयम्) महाराज! न अहम् अपमानं करोमि। का तुच्छ-सेवके शक्तिः यया असौ तथा दुःसाहसं कुर्यात्। गृह्यतां महाराज! गृह्यताम्! देश-धर्मयोः रक्षा विधीयताम्!

प्रतापः - (सहर्षम् आदाय) धन्यः असि मन्त्रिवर्य! धन्यः। त्वदीया जननी धन्या। कथ्यतां तु अभिन्नहृदय! अस्यां कियती सम्पत्तिः?

5. अधोलिखितेषु प्रश्नेषु केषांचन षट् प्रश्नानामुत्तराणि संस्कृतमाध्यमेन लिखतु- 3

1. चित्रग्रीवम् अवहेलयन् कपोतः सदर्पं किम् उक्तवान्?

2. भारतस्य दक्षिणस्यां दिशि किं स्थितम् अस्ति?
3. वर्षागमे मरोः शोभा कीदृशी भवति?
4. द्वितीया तापसी प्रथमां किमादिशति?
5. 'भारत-वैभवम्' इति पाठः कस्माद् ग्रन्थाद् गृहीतः वर्तते।
6. भामाशाहः कः आसीत्?
7. स्वामिकेशवानन्दस्य जन्म कदा अभवत्?
8. कुत्र लज्जा त्यक्तव्या सुखार्थिना?

प्रश्न संख्या 6-9 पर्यन्तं रेखांकितपदमाधृत्य प्रश्ननिर्माणं करोतु-

6. भारतमाता नानतीर्थैः रमणीया। 1

7. मरुदेशे तित्तिराणां मधुरः विरावः भवति। 1

8. भामाशाहः देशरक्षायै स्वसम्पत्तिं समर्पयति। 1

9. मम लोकहितं करणीयम्। 1

10. प्रश्नपत्रादतिरिच्य स्वपाठ्यपुस्तकात् श्लोकद्वयं लिखतु- 3

11. अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा एतादाधारितप्रश्नानाम् उत्तराणि यथानिर्देशं लिखतु-

सताम् आचारः सदाचारः इति कथ्यते। सज्जनाः यथा आचरन्ति तथैव आचरणं सदाचारो भवति। ते सर्वे: सह शिष्टतापूर्वकं व्यवहारं कुर्वन्ति। तेषु सत्याचरणं, वाक्संयमः, विनयः, अक्रोधः, क्षमा, धर्माचरणमित्यादयः सद्-गुणाः दृश्यन्ते। सदाचारस्य सत्तयैव संसारे जनः उन्नतिं करोति। देशस्य, राष्ट्रस्य, समाजस्य, जनस्य च उन्नत्यै सदाचारस्य महती आवश्यकता वर्तते। सदाचारेणैव जनाः ब्रह्मचारिणो भवन्ति। सदाचारेणैव शरीरं परिपुष्टं भवति। सदाचारेण बुद्धिः वर्धते। सदाचारेणैव मनुष्यः सत्यभाषणम् अन्यच्च सत्कर्म कर्तुं प्रवृत्तो भवति। अतएव पूर्वैः महर्षिभिः 'आचारः परमो धर्मः' इत्युक्तम्।

संसारे सर्वत्र सदाचारस्यैव महत्त्वं दृश्यते। ये सदाचारिणो भवन्ति, ते एव सर्वत्र आदरं लभन्ते। वेदरामायणमहाभारतेष्वपि सदाचारस्य महिमा वर्णिता वर्तते। सदाचाराभावेनैव चतुर्वेदविदपि रावणो राक्षस इति कथ्यते। अतः सर्वैः जनैः स्वोन्नत्यै सदा सदाचारः पालनीयः।

1. अस्य गद्यांशस्य उपयुक्तं शीर्षकं लिखत। 1
2. यथानिर्देशं प्रश्नान् उत्तरतु-
   (क) केषाम् आचारः सदाचारः इति कथ्यते? 1
   (ख) केन बुद्धिः वर्धते? 1
   (ग) कया संसारे जनः उन्नतिं करोति?
   1
   (घ) महर्षिभिः आचारः कीदृशो धर्मः कथितः? 1
   (ड़) सर्वैः जनैः स्वोन्नत्यै सदा कः पालनीयः? 1
3. यथानिर्देशं प्रश्नान् उत्तरतु-
   (क) "सदाचारेणैव शरीरं परिपुष्टं भवति" इत्यस्मिन् वाक्ये कर्तृपदं किमस्ति?
   1
   (ख) "सर्वैः जनैः" इत्यनयोः पदयोः विशेषणपदं किम्? 1
   (ग) "क्रोधः" इत्यस्य किं विलोमपदमत्र प्रयुक्तम्? 1
   (घ) "ते एव सर्वत्र आदरं ....।" अत्र पूरणीयं समुचितं क्रियापदं किम्? 1

www.rbse.online

12. अधोलिखितपदयोः संधिविच्छेदं कृत्वा संधेः नामापि लिखतु। 2

1. मात्रंशः
2. वागीशः

13. अधोलिखितपदयोः संधिं कृत्वा सन्धेः नामापि लिखतु। 2

1. जगत् + ईशः
2. सुर + इन्द्रः

14. अधोलिखितरेखांकित–पदेषु समस्तपदानां विग्रहम् अथवा विग्रहपदानां समासं कृत्वा समासस्य नामापि लिखत–

1. यथाशक्ति सहायतां करिष्यामि। 1
2. रामायणम् महत् काव्यम् अस्ति। 1
3. पाणी च पादौ च प्रक्षालनं कुरू। 1

15. अधोलिखित रेखांकितपदेषु विभक्तिं तत् कारणं च लिखत।

1. विद्यालयं परितः वृक्षाः सन्ति। 1
2. अहं मित्रेण सह क्रीडामि। 1
3. विद्यालयात् पृथक् छात्रावासः अस्ति। 1

16. कोष्ठकेषु प्रदत्त–प्रकृतिप्रत्ययानुसारं शब्दनिर्माणं कृत्वा रिक्तस्थानानि पूरयित्वा लिखतु।

1. कार्यं तु सदैव ध्यानेन एव .... । (कृ + अनीयर्) 1
2. .... बालकः चित्रम् पश्यति। (पठ् + शतृ) 1

17. अधोलिखितवाक्ययोः रेखांकितपदेषु प्रकृतिं प्रत्ययं च पृथककृत्वा लिखतु।

1. सः ग्रामं गच्छान् तृणं पश्यति। 1
2. विद्योत्तमा नीतिमती आसीत्। 1

18. मंजूषायां प्रदत्तैः अव्ययपदैः रिक्तस्थानानि पूरयित्वा लिखतु–

अपि, इव, तत्र, यथा

अपि, इव, तत्र, यथा

1. गृहीत .... केशेषु मृत्युना धर्ममाचरेत्। 1
2. कथमहं .... गच्छामि। 1
3. जननी जन्मभूमिश्च स्वर्गाद् .... गरीयसी। 1

निर्देशः– प्रश्नसंख्या 19–21 पर्यन्तं अधोलिखितवाक्यानां वाच्यपरिवर्तनं कृत्वा लिखतु–

19. रामेण ग्रामः गम्यते। 1

20. सीतया पुस्तकं पठ्यते। 1

21. त्वां मां पृच्छति। 1

22. घटिका चित्रसहायतया अंकानां स्थाने संस्कृतशब्देषु समयलेखनं करोतु–

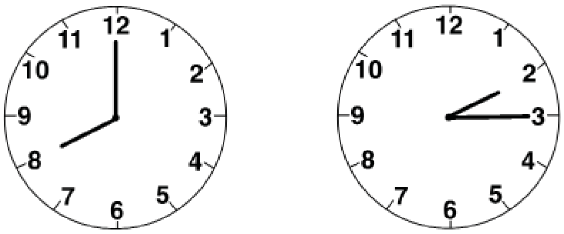

1. मोहनः प्रातः काले .... वादने विद्यालयं गच्छति। 1
2. चालकः .... वादने कारयानं चालयति। 1

23. अधोलिखितं वाक्यत्रयं शुद्धं कृत्वा लिखतु–

1. द्वौ बालिके गच्छतः। 1
2. ग्रीष्मे पल्लवलानि शुष्यति। 1
3. मनुः मधुरः फलं खादति। 1

24. भवान् राजकीय–आदर्श–उच्च–माध्यमिक–विद्यालय–जयपुरस्य दशमकक्षायाः विद्यार्थी रमेशः। भवतः पिता अतीव निर्धनः अस्ति। स्वस्य प्रधानाचार्याय शुल्कमुक्त्यर्थम् एकं प्रार्थनापत्रं लिखतु। 4

अथवा

24. भवान् विनयः। स्वकीयं मित्रं राजेशं प्रति स्वविद्यालयस्य वार्षिकोत्सवविषये अधोलिखितपत्रं मंजूषापदसहायतया पूरयित्वा लिखतु। 4

परिवारे, वार्षिकोत्सवस्य, पत्रोत्तरं, स्वकरकमलेन, कुशलताम्, विविधाः, स्वीकृतवान्, पुरस्कारम

उदयपुरतः
दिनांक : 18.03.20....
प्रियमित्रं राजेश।
नमस्ते।
अत्र अहं कुशलं, भवतः .... कामये। फरवरी मासे पञ्चमे दिनांके मम विद्यालये .... आयोजनम् अभवत्। अस्मिन् दिवसे .... प्रतियोगिताः अभवन्। अहमपि धावनप्रतियोगितायां, वादविवादप्रतियोगितायां च भाग ....। पुरस्कारवितरणसमारोहे अस्माकं क्षेत्रस्य विधायकमहोदयः .... पुरस्कारवितरणं कृतवान्। अहमपि .... प्राप्तवान्।

अस्तु .... सर्वेभ्यः यथायोग्यं नमस्काराः, ... शीघ्रमेव प्रेषणीयम्।

भवतः मित्रम्
विनयः

25. मञ्जूषातः उचितानि पदानि चित्वा अधोलिखितं संवादं पूरयत। 4

मञ्जूषा– करिष्यामि, मित्रम्, पुत्र, कृत्वा, क्रीडाक्षेत्रम्, गृहकार्यं, गच्छामि, क्रिकेट्–प्रतियोगिता।

माता – ...., त्वम् कुत्र गच्छसि?
पुत्रः – मातः, अहम् .... गच्छामि।
माता – किं तव .... सम्पूर्णम् अस्ति?

www.rbse.online

पुत्रः – यदा अहम् क्रीडाक्षेत्रात् आगमिष्यामि तदा ....।
माताः – प्रतिदिनं तु गृहकार्यम् .... खेलसि।
पुत्रः – मातः, अद्य .... अस्ति।
माता – पश्य, तव .... सुनीलः आगच्छति।
पुत्रः – .... अहम्।

26. अधोलिखितषड् वाक्येषु केषांचन चतुर्णां वाक्यानां संस्कृतभाषया अनुवादं करोतु– 4

1. विद्या विनम्रता प्रदान करती है।
2. जननी और जन्मभूमि स्वर्ग से भी महान हैं।
3. विपत्ति के समय दोषारोपण करना ही कायरपुरुष का लक्षण है।
4. कृष्ण के चारों ओर बालक हैं।
5. हम सब नाटक देखते हैं।
6. राजेश महेश का मित्र है।

27. अधः चित्रं दृष्ट्वा मंजूषायां प्रदत्तशब्दानां सहायतया संस्कृते षट् वाक्यानि रचयतु– 3

राजमार्गस्य चित्रम् वाहनानि
शीघ्रं गृहं भारयुक्तवस्तूनि
प्रेषयितुं शक्नुवन्ति दुर्घटनाः
सावधानेन चालयामः सम्भावनाः

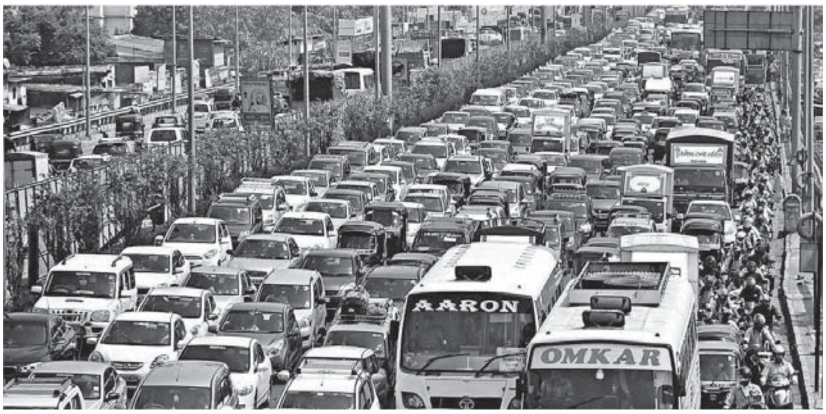

अथवा

27. अधोलिखितम् अनुच्छेदं मञ्जूषायाः सहायतया पूरयित्वा लिखत–

मञ्जूषा– सत्पुरुषाः, कर्मणा, परस्य, हृदयं, प्रतिष्ठा, परोपकारः।

परेषाम् प्राणिनामुपकारः परोपकरोऽस्ति। (i) .... हितसम्पादनं मनसा वाचा (ii) .... चान्येषां हितानुष्ठानमेव परोपकारशब्देन गृह्यते। संसारे (iii) .... एव स गुणो विद्यते, येन मनुष्येषु सुखस्य (iv) .... वर्तते। परोपकारेण (v) .... पवित्रं सरलं सरसं सदयं च भवति। (vi) .... कदापि न स्वार्थतत्पराः भवन्ति।

28. अधोलिखितवाक्यानि क्रमरहितानि सन्ति। यथाक्रमं संयोजनं कृत्वा लिखतु। 3

1. लतायां बहूनि पक्वानि द्राक्षाफलानि आसन्।
2. एकः बुभुक्षितः शृगालः भोजनार्थं वने इतस्ततः भ्रमति स्म।

3. परं तथापि द्राक्षाफलानि न प्राप्नोत्।
4. एकस्मिन् स्थाने सः द्राक्षालतां पश्यति।
5. 'एतानि द्राक्षाफलानि अम्लानि" इति उक्त्वा कुपितः शृगालः ततः गतः।
6. तानि खादितुं सः नैकवारं प्रयासम् अकरोत्।

****

सत्र 2020-21 से नये पाठ्यक्रमानुसार सभी कक्षाओं के सभी विषयों की टेक्स्ट बुक एवं सभी प्रकार की सहायक अध्ययन सामग्री विद्यार्थियों को मोबाइल पर व्हाट्सएप द्वारा एवं वेबसाइट www.rbse.online पर उपलब्ध करवायी जाएगी। इसके लिये विद्यार्थियों से किसी भी प्रकार का कोई शुल्क नहीं लिया जाएगा। इसके लिये विद्यार्थियों को किसी भी प्रकार का कोई OTP Verification या Email द्वारा Verification नहीं देना होगा। हमारा व्हाट्सएप नम्बर जानने या अन्य किसी भी प्रकार की जानकारी के लिये वेबसाइट www.rbse.online पर विजिट करें।